

ISSN 2710-3056

Grail of Science

Periodical scientific journal

No 25

March
2023

The issue of journal contains

Proceedings of the V Correspondence
International Scientific and Practical Conference

GLOBALIZATION OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE: INTERNATIONAL COOPERATION AND INTEGRATION OF SCIENCES

held on March 17th, 2023 by

NGO European Scientific Platform (Vinnytsia, Ukraine)
LLC International Centre Corporate Management (Vienna, Austria)

 OU CI
Open Ukrainian Citation Index

Euro Science Certificate № 22438 dated 12.02.2023
UKRISTEI (Ukraine) Certificate № 23 dated 17.01.2023

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

GRAIL OF SCIENCE

№ **25** March, 2023
with the proceedings of the:

V Correspondence International Scientific and Practical Conference

GLOBALIZATION OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE: INTERNATIONAL COOPERATION AND INTEGRATION OF SCIENCES

held on March 17th, 2023 by

NGO European Scientific Platform (Vinnytsia, Ukraine)

LLC International Centre Corporate Management (Vienna, Austria)

**EUROPEAN
SCIENTIFIC
PLATFORM**

**International Centre
Corporate Management**

Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»

№ 25 (березень, 2023) : за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції «Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences», що проводилася 17 березня 2023 року ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна) та ТОВ «International Centre Corporate Management» (Відень, Австрія).

DOI 10.36074/grail-of-science.17.03.2023.043

НОВЕЛА В. ВИННИЧЕНКА «МОМЕНТ»: ІНТЕРМЕДІАЛЬНЕ ПРОЧИТАННЯ

Вотьканич Мар'яна Іванівна

викладач кафедри української літератури

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Анотація. У статті здійснено інтермедіальний аналіз новели В. Винниченка «Момент»: простежено особливості застосування засобів живопису в зазначеному літературному творі; використання автором елементів музичного мистецтва через нагромадження акустичних образів; акцентовано на інтерпретації оригінального тексту В. Винниченка в театральному та кіномистецтві. Зроблено висновок, що різносторонній хист митця дозволив йому створити художній текст, що ілюструє гармонійне поєднання засобів різних видів мистецтв у кращих традиціях раннього українського модернізму.

Ключові слова: модернізм, література, живопис, музика, кінематограф, синтез мистецтв, В. Винниченко.

Постановка проблеми. Нові мистецькі віяння кінця XIX – початку XX століть були зумовлені світоглядними орієнтирами епохи «fin de siècle», що відзначалася посиленням інтересом до внутрішнього життя людини й естетизацією переживання. У літературі вони виявилися через поглиблений психологізм, стирання чітких жанрових меж, змішування стилів, засвоєння засобів суміжних мистецтв. Белетристика, як один із найбільш чутливих до суспільних і культурних зрушень вид мистецтва, дозволила письменникам вдаватися до художніх експериментів, зокрема й «малювати» та «музичити» словом.

Яскраво ілюструє міжмистецьку взаємодію літературна творчість представників раннього українського модернізму, серед яких чільне місце займає В. Винниченко. Імпресіоністично-неоромантична поетика одного з відомих його творів – новели «Момент» – демонструє майстерне застосування автором у своїй прозі засобів музики й живопису. Однак інтермедіальний дискурс згаданого твору цим не обмежується, оскільки оригінальний сюжет В. Винниченка творчо інтерпретований у театральному та кіномистецтві.

Аналіз досліджень. Ідейно-художні особливості новели В. Винниченка «Момент» стали об'єктом наукового висвітлення таких авторитетних дослідників, як Н. Вівчарик, А. Землянська, Ю. Ковалів, М. Лаврусенко, Н. Михальчук, Л. Михида, В. Панченко та ін.

«Митець, – як стверджує дослідниця Л. Гуцул, – показує світ у гармонії та безмежжі кольорів. Колірна палітра у творах прозаїка має важливе ідейне навантаження та потужний емоційний вплив на читача» [1].

Про роль кольору в літературній творчості В. Винниченка розмірковує дослідниця О. Жукова, яка на прикладі аналізу його ранньої творчості робить висновок, що з огляду на малярський талант митця «художні пошуки й знахідки В. Винниченка супроводжувалися незмінним інтересом до "забарвлення" тексту» [2].

Н. Вівчарик підкреслює, що «у новелі "Момент" автор сповна проявив себе не тільки як письменник, а й як художник, який дуже тонко відчував природу, вловлював її кольористичні, звукові тони та напівтони» [3].

Однак, попри те, що специфіка міжмистецької взаємодії в художніх текстах В. Винниченка неодноразово привертала увагу літературознавців, інтермедіальний дискурс його художніх текстів залишає поле для подальших наукових студій, що і зумовлює актуальність розвідки, мета якої – проаналізувати специфіку взаємодії різних видів мистецтв на прикладі новели В. Винниченка «Момент».

Виклад основного матеріалу. В українській науковій думці немає єдиної позиції щодо генологічної природи Винниченкового «Моменту». «Деталізовані описи природи, – за спостереженнями Н. Вівчарик, – дали підстави критикам називати цей твір оповіданням. Проте напруженість подій, несподівана розв'язка, акцентування на почуттях вказують на те, що "Момент" є новелою» [3]. Спосіб зображення пейзажу у творі, на нашу думку, виступає ще одним аргументом на підтвердження запропонованого дослідницею жанрового визначення: картини природи тут не виконують роль позасюжетного елемента чи фонового антуражу, а виступають засобом психологізації тексту й увиразнення внутрішніх колізій персонажів.

Ситуація, у якій опиняються герої – на межі життя і смерті – виразно екзистенційна. Така, що максимально відверто оприявнює людську натуру. Тим більше, що ця межовість подвоєна, оскільки в ній представлені, за визначенням Ю. Коваліва, «одвічні колізії еросу і танатосу» [4]: у хвилину загрози фізичної смерті в серцях двох молодих людей, двох харизматичних особистостей зароджується життєствердне почуття кохання.

Як слушно підкреслює В. Просалова, «взаємозближенню мистецтв сприяє праця митців, які успішно реалізують себе в різних сферах творчої діяльності, виявляючи різноплановість свого обдарування [...]. Звернення до засобів інших видів мистецтва дозволяло повніше себе реалізувати, яскравіше виявити своє авторське Я, експериментувати і розширювати зображально-виражальні можливості художнього слова» [5]. Тому в белетристиці Винниченко-письменник абсорбує й свій хист живописця, чим надає текстам ширшого мистецького розмаху.

Незаконний перетин героями новели кордону автор зображує протяжно, що дозволяє йому проаналізувати процес градації напруження, виразно переданий через візуальні образи. Їх творення супроводжується характерним для імпресіоністичної поетики змішуванням кольорів та відтінків.

Перша зустріч героїв у повітці змальована в теплих кольорах завдяки акцентації письменника на художніх деталях: промінь сонця, що проникнув до будови, здавався «золотою палицею, припнутою до стіни» [6], соломинки на вбранні дівчини, «мов золоті прикраси, висили круг її сукні й хиталися» [6].

Подібні малярські штрихи дають змогу окреслити в уяві читача картину закритого простору, в якому домінує інтимна, навіть затишна атмосфера. Однак цей локус швидко змінюється картиною безмежного привілля природи, що транслюється читачеві як «*зелене море хлібів*» [6], у яке десь далеко вливалася дорога, наче «*бура річечка*» [6].

Загроза смерті у вигляді схованого в гущавині лісу кордону виписана автором у темних холодних тонах: «*Темна глибина ждала нас*», «*Напівтьма дивилася на нас вороже, погрозливо, безжалісно*» [6]. І сама смерть уявляється героєві як «*чорна, слизька, огидлива*» [6]. Візуалізація нагромаджених В. Винниченком темних тонів демонструє похмуру картину, що сугестує деструкцію та гнітючий настрій, зумовлений близькістю ймовірного кінця. Натомість жадана свобода, до якої героїв наближає кожен їхній крок, символічно окреслена автором через світлі тони та грацію блакитного кольору, що символізує мрію: «*Якийсь просвіт...*», «*Просвіт більше... Засивіло небо...*», «*Просвіт ширшав. Засиніло небо... далеко-далеко...*» [6].

Таким чином, при творенні зорових образів В. Винниченко вдається до імпресіоністичного обігрування кольористичних асоціацій та детально прописує перспективу – просторову структуру зображуваного, що є одним із ключових правил творення живописної композиції.

На окрему увагу заслуговують акустичні образи, що свідчать про залучення письменником до сфери літератури засобів музичного мистецтва та дають підстави говорити про ознаки жанру симфонічної новели у творі.

Показово, що одним із перших вражень про панну, якими ділиться герой-оповідач, став звук її сміху: «*Панна раптом озирнула себе й засміялася. Ах, якби ви знали, який сміх у неї був! А сміх є дзеркало душі*» [6]. Цікаво, що традиційно використана автором метафора стосується очей, однак В. Винниченко надає особливої ваги саме звуковому образу. Привертає увагу те, що Шехерезада не описує його, не дає йому конкретної характеристики. У кращих традиціях імпресіонізму тут має значення тільки враження оповідача від цього звуку – його замилювання.

Момент терпкого очікування, передчуття небезпеки викриття передано автором через образ обтяжливої тиші, яку розриває настирливе гудіння комахи: «*Ми, дивлячись одне на одного, напружено слухали... Стихло... Оса роздратовано гула десь і жикала крилами об солому*» [6].

Психологічний стан напруження й жагу до життя героїв митець передає через сакралізований образ природи. Її красою спрагло впиваються двоє людей, усі відчуття котрих загострені перед загрозою смерті: «*Тихо було. Не так тихо, як десь у городі вночі, де мертво спить і камінь, і страждання, і ніч тонко дзвенить у вухах, як кажан вічності. А тихо тишею поля, де йде великий, здоровий, вічний процес народження [...]*» [6]. Образ тиші на лоні природи, як видно з наведеної цитати, набуває всеохопного онтологічного значення. Вона несе вітаїстичну, життєствердну енергетику Всесвіту і протиставляється мертвій тиші урбаністичного простору.

Ця тиша оживлюється завдяки симфонії звуків, переданих за принципом крещендо: «*меланхолійно шаруділи волохаті зелені коноплі*», «*в хлібі одбувається якась шамотня, якась боротьба інтересів кузок, черв'ячків, мишей, колосків*»,

«діловито гуділи бджоли», «тукав дятел десь вгорі» [6].

Душевне зворушення, інтимність почуттів, що зароджуються в душі героя, автор майстерно передає через романтичні образи пісні й вітру, що теж звернені до слуху читача: «Може, вона була колись веселою берізкою, а я вітром? Вона тремтіла листям, коли я співав їй в тихий вечір пісню вітра?» [6].

Отож, акустичні образи, модельовані В. Винниченком виконують своєрідний музичний супровід до активної зовнішньої дії й одночасно є відголоском душевних переживань персонажів.

Інтермедіальний потенціал новели «Момент» не обмежується рамками самого тексту, оскільки її творча інтерпретація знайшла вияв і в театральному мистецтві, результатом чого стала моновистава «Момент кохання» (2010) за постановкою Т. Жирка. Специфіку режисерської версії аналізують дослідниці Н. Вівчарик [3] та С. Триколенко [7], які констатують певне сюжетне дистанціювання від оригінального тексту.

Дедалі більшого наукового резонансу набуває осмислення адаптації літературних творів у кінематографічному мистецтві. За спостереженням О. Дубініної, «фільми стають потужним паратекстом літературних творів, зі значущістю якого треба рахуватися, хоча б з огляду на теоретичні досягнення герменевтики та рецептивної естетики» [8].

Новела В. Винниченка «Момент» також творчо освоєна у світі кіно, адже за її мотивами у 2014 році з'явився короткометражний фільм «Момент», режисером та сценаристом якого виступила О. Тесленко, а ролі виконали О. Вергелес, С. Бурим та В. Палаш.

Оскільки, екранізація – це самодостатнє мистецьке явище, вона не обов'язково повинна невідступно наслідувати літературне першоджерело, адже кіноадаптація сприймається як одне із можливих множинних прочитань. Відтак, зважаючи на різну природу цих видів мистецтва, сюжетна близькість не є критерієм якості такого фільму.

З цього приводу дослідниця О. Дубініна зауважує: «Виходячи з бачення екранізації як міжмистецького перекодування, пропонуємо визначати якість кіноверсії через критерій відповідності послання, переданого через медіа-кіно, посланню, переданому через медіа-літератури» [8].

На нашу думку, з огляду на поетикальну своєрідність (послаблення епічного компонента; акцент на душевних переживаннях персонажів: внутрішні монологи, потік свідомості; поглиблений психологізм) літературних творів доби модернізму їх екранне втілення вимагає специфічного підходу.

Основною формою художнього викладу в новелі «Момент» є першоособова нарація, за якої оповідач – тюремний Шехерезада – повістує про один із найяскравіших моментів свого життя. Він виступає дієгетичним наратором, оповідь якого уведена в текст недієгетичним наратором: «*І раз Шехерезада так почав своє оповідання*» [6]. Однак у фільмі це опущено і єдиною оповідною інстанцією виступає сам головний герой, що, крім безпосередньої участі в розгортанні зовнішнього сюжету, закадровим голосом транслює глядачеві власні роздуми та душевні переживання, які образно передати на екрані неможливо. Використання цього прийому вважаємо вдалим

режисерським рішенням, що сприяло збереженню загальної атмосфери інтимності зображуваного.

Щодо побудови сценарію та постановки, то автори фільму намагалися не відходити від тексту оригіналу, зберегли кількість та відтворили вдачу персонажів завдяки увазі до художніх деталей, витримали хронологічні рамки зображуваного. Своєрідність характерів головних героїв – Шехерезади та Мусі – теж вдало передано завдяки майстерності акторів. Оскільки герой-наратор у творі мало презентує себе, здебільшого акцентуючи на своєму враженні від красуні-панночки, то й у фільмі вдача Мусі – волелюбної, вільнодумної і навіть фатальної жінки експресивно підкреслена. Вона бере на себе відвагу приймати рішення, у той час як оповідачеві залишається покірно з ними миритися.

Відзначимо й спробу залучення глядачів до художнього світу кінофільму через специфічні рухи камери. Реципієнт, слухаючи закадровий голос, що належить головному героєві, сприймає ситуацію саме з його перспективи. Тому вдалим видається використання прийому прямого погляду акторки в камеру в найінтимніші моменти розмови її героїні із Шехерезадою. Таким чином, глядач не просто чує думки персонажа, але й зживається з його свідомістю, буквально дивиться на світ його очима, проймається його зворушенням та стає невід'ємною частиною дієгезису, що, зрештою, відповідає сучасним уявленням про реципієнта як співтворця.

У тексті новели В. Винниченка «Момент», як уже зазначалося, роль пейзажу є ключовою, однак у фільмі через специфіку кіномистецтва природа виступає фоном для розгортання подій, тому належного настроєвого навантаження не несе. Експресивну функцію бере на себе музика. Наприклад, момент перетину кордону як один із найбільш напружених епізодів супроводжується динамічним музичним рядом, крізь який прориваються звуки пострілів. А ключовий епізод твору – момент щастя, утвердження життя через кохання – підкреслено ліричною мелодією, що поглиблює інтимність ситуації і навіть сакралізує її. Такі спостереження дають підстави вважати, що авторам кіноадаптації вдалося зберегти основне послання автора оригінального літературного тексту – утвердження верховенства життя над смертю, усвідомлення його скороминущості та неповторності.

Висновки. Отже, проаналізувавши ознаки синтезу мистецтв у новелі В. Винниченка «Момент», переконаємося, що вона має потужний інтермедіальний потенціал. Автору, як людині широкого артистичного обдарування, вдалося створити художній текст, що стає метатекстом і демонструє єдність літератури, музики, живопису, театру та кіно як результат гармонійної міжмистецької гри.

Список використаних джерел:

- [1] Гуцул, Л. (2015). Символіка жовтого кольору в малій прозі В. Винниченка. Наукові записки. Серія: Філологічні науки, (142), 173–177.
- [2] Жукова, О. (2015). Семантика кольору в творах Володимира Винниченка. Наукові записки. Серія: Філологічні науки, (142), 184–188.
- [3] Вівчарик, Н. (2018). Художні особливості новели В. Винниченка «Момент (із оповідань тюремної Шехерезади)». Сучасні проблеми мовознавства та

- літературознавства, (23), 78–81.
- [4] Ковалів, Ю. (2013). Історія української літератури: кінець XIX – поч. XXI ст. (Т. 2, с. 401–435). Київ : ВЦ «Академія».
- [5] Просалова, В. А. (2014). Інтермедіальні аспекти новітньої української літератури : монографія. Донецьк : ДонНУ.
- [6] Винниченко, В. К. (2018). Момент. В Винниченко, В. К. Федько-халамидник; Момент : вибрані твори (с. 40–58). Київ: Знання.
- [7] Триколенко, С. (2012). «Момент кохання» на сцені «Сузір'я». Студії мистецтвознавчі, (3), 124–130. Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/StudM_2012_3_16 (дата звернення: 08.03.2023).
- [8] Дубініна, О. (2016). Екранізація літературного твору як предмет компаративного дослідження. Слово і Час, (2), 40–53.

The scientific periodical

GRAIL OF SCIENCE

№ 25 (March, 2023)

with the proceedings of the V Correspondence International Scientific and Practical Conference «Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences» held on March 17th, 2023 by NGO European Scientific Platform (Vinnytsia, Ukraine) and LLC International Centre Corporative Management (Vienna, Austria).

Journal's frequency: monthly

All materials are reviewed. The editorial office did not always agree with the position of authors. Authors are responsible for the accuracy of the material.

Contacts of the editorial offices:

1. 21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18, office 81; NGO «European Scientific Platform» **[Owner of the journal]**
Tel.: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Certificate of the subject of the publishing business: ДК № 7172 of 21.10.2020.
2. 1110, Österreich, Wien, Simmeringer Hauptstraße 24; LLC «International Centre Corporative Management»
E-mail: rachael.a@iccm.org

Signed for publication 17.03.2023.

Format 60×84/16. Offset paper.

Arial & Open Sans typefaces.

Digital printing. Circulation of 100 copies.

Conventionally printed sheets 34,75.

Order № 36535.

Printed from the finished original layout.

Publisher [printed copies]:

Sole proprietorship - Gulyaeva V.M.

08700, Ukraine, Obuhiv, Malyshka str. 5.

E-mail: 5894939@gmail.com

Certificate of the subject of the publishing

business: ДК № 6205 of 30.05.2018.

Наукове періодичне видання

ГРААЛЬ НАУКИ

№ 25 (березень, 2023)

за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції «Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences», що проводилася 17 березня 2023 року ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна) та ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія).

Щомісячне видання

Всі матеріали пройшли рецензування. Редакція не завжди поділяє позицію авторів. За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори.

Контактна інформація редакції:

1. 21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18/81; ГО «Європейська наукова платформа» **[власник журналу]**
Тел.: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.
2. 1110, Österreich, Wien, Simmeringer Hauptstraße 24; LLC «International Centre Corporative Management»
E-mail: rachael.a@iccm.org

Підписано до друку 17.03.2023.

Формат 60×84/16. Папір офсетний.

Гарнітура Arial & Open Sans.

Цифровий друк. Тираж: 100 примірників.

Умовно-друк. арк. 34,75.

Замовлення № 36535.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Виготовлювач [друкованої продукції]:

Друкарня ФОП Гуляєва В.М.

08700, Україна, м. Обухів, вул. Малишка, 5.

E-mail: 5894939@gmail.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої

справи: ДК № 6205 of 30.05.2018.